

Dinamica modernizării României – Alin Gavreliuc – rezumat

Modernitate/modernizare/post-modernitate

Modernizarea = un *proces* prin care se produce o schimbare radicală a unui sistem social, politic, economic, printr-o racordare la caracteristicile structurale și funcționale ale unui sistem de referință, calificat drept dezirabil și care și-a integrat o serie de caracteristici specifice (operaționalizate prin intermediul unor indicatori sociologici ...).

Indicatori sociologici ai modernității:

- industrialismul (inovații tehnologice);
- dezvoltarea modului capitalist de viață (producția de mărfuri, piața competitivă...);
- construirea statelor naționale;
- raționalizarea activităților prin organizări birocratice (M. Weber)
- participarea politică și competența civică (R. Aron)
- raționalizarea științifică a deciziilor sociale.

Modernitatea = societatea care și-a asumat/integrat aceste caracteristici.

Post modernitate : A. Giddens - *The Consequences of Modernity* (1990/2010)

- lipsa de certitudine a cunoașterii;
- relativism;
- deconstructivism cognitiv;
- discreditarea principiilor evoluționiste (Gulagul și Holocaustul nu mai constituie un ”progres”...);
- istoria non-teleologică (*teleos* / lb.gr. = scop) / pluralitatea istoriilor;
- multiplicarea autorităților (nu mai există o singură paradigmă care ”spune totul” despre ceea ce este natura umană/societatea/dinamica socială);
- erodarea puterilor tradiționale;
- trans-ideologism (de la conservatorism/liberalism/socialism la feminism ecologism...).

Alte referințe:

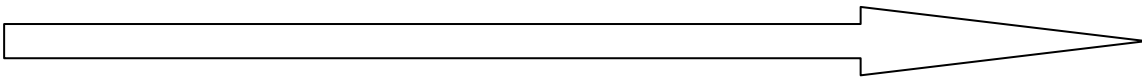
J. Fr. Lyotard – *The Postmodern Condition* (1979/1985) – ”sfârșitul marilor narațiuni” – nu mai există nici o ”poveste” (ex. / ideologie...) care să ”spună întreaga poveste despre ceea ce este omul și societatea”.

J. Habermas – *The Philosophical Discourse of Modernity* (1987)

M. McLuhan – planeta = ”sat global”.

Dinamica procesului de modernizare – studiu de caz – România

Cele două secole și jumătate ale modernizării (sf. sec. XVIII - încep. sec. XXI) au transformat profund România, dintr-o țară preponderent rural-agrară, cu un regim politic și economic feudal, într-o țară cu pronunțate atribute ale industrializării și urbanizării, cu un regim politico-economic capitalist, care importă modelele occidentale, reintroduse la sf. sec. XX (1989). Întregul proces a cunoscut evoluții contradictorii, cu multe reculuri și rupturi istorice, dar și cu multe ”salturi înainte”.

1774 / 1829 / 1866 (1878) / 1918 / 1940 / 1947 / 1989

Datele reprezintă deopotrivă repere ale rupturii de ”vechea ordine”, dar și inițierea unor reconstrucții radicale a societății: 7 date = aprox. 200/7 = aprox. 30 de ani (la români, la aproximativ 30 de ani se ”răstoarnă lumea”).

C. E Black – *The Dynamics of Modernization. A Study in Comparative History* – 1966/2009.

Patru fraze ale procesului de modernizare:

- a) - incitația modernității;
- b) - consolidarea puterii modernizatoare;
- c) - transformarea economică și socială;
- d) - integrarea societății.

Observație: c și d sunt etape nefinalizate pînă în prezent.

- a.) periodizare: sfârșitul secolului al XVIII-lea, cînd apar primele ”semne” – mijlocul secolului al XIX-lea

- deceniul III-IV al secolului XIX – se conturează o primă percepție apreciativă a „celuilalt” civilizat – ex./ Dinicu Golescu 1824-1826, „Însemnare a călătoriei mele” – 3 călătorii...).
- apare o primă sciziune socială semnificativă, diferită de ”vechea ordine” socială: conservatorii (registrul feudal, „vechea rânduială”) vs. reformatorii (noile categorii birocratice, îndeosebi - militarii, magistrații, comercianții...) → noua elită modernizatoare.

b.) consolidarea puterii actualei elite dinamice (periodizare: proces lent, 1866-1920),

- îngreunat de marele clivaj social lumea urbană/ lumea rurală (reportul era /dpdv demografic = 1/10, la începutul secolului XX)
- „forme fără fond” → inadecvare instituțională, construcție formală/ inautentică

c.) periodizare: aprox. 1900/ 1920 - interbelic – prezent / nefinalizat. Elita modernizatoare – își sporește considerabil influența = dobândește putere politică.

Este o perioadă însoțită de:

- dezvoltarea economică;
- reforme politice + educaționale majore;
- se ”deschide” înfruntarea simbolică dintre ”europeniști” și ”tradiționaliști”.
- a treia etapă – este un proces neterminat - trecerea “trupul satului” în “trupul statului”- proces neîmplinit (“metensomatoză ratată” – H. R. Patapievici).

- Statul = principalul actor al modernizării / nu societatea (care rămîne amorfă) ↓

- Statul = sufocat de un aparat birocratic ← substituite – straturi active
- Solidarizări “organice” / solidarizări “organizate” (Al. Duțu,1997)
(Stat, Biserică) / (separarea puterilor)

↓

- integrarea = prin *liantul naționalist* → eșec parțial / *omogenizator* =>

d.) proces doar lansat (periodizare: 1940/47 – prezent / nefinalizat) - odată cu instaurarea comunismului se realizează integrarea societății pe un tipar modernizator complet străin cursului de modernizare precedent (pe modelul democrației liberale)

- se formează o alta “elită“ (“importată” inițial, în bună măsură) / cu o altă ”țintă” decât a elitei precedente modernizate pînă atunci în Europa (“proiectul socialist”/”comunist”) = se produce o reconstruire brutală a proiectului social global = experiment social tragic.

Aprofundarea etapizării

a. Incitația modernității (sf. sec. XVIII - 1830-40)

I.M. = apariția unei crize în societate întârziate, generată de confruntarea cu civilizația occidentală, atît în viața economică, cît și în cea politică, precum și în ordonarea valorilor dominante.

- “modernizare” = (a) nașterea unei civilizații materiale prospere în Occident; (b) replica pe care “restul lumii” o construiește la acest proces originar.

** Societățile preagrare / agrare / industriale sec XVII-XVIII-.../ postindustriale (D. Bell) sf. sec. XX = modelul occidental = dominant – reprezintă agentul principal al schimbării globale.*

// societăți închise / centrate pe un metabolism de autosuficientă

** Societăți agrare – (D. Chirot – Societăți în schimbare – Profesor la Columbia University - 1996)*

- 1800 – ruralul - reprezenta 90 % - pe ansamblul lumii.

- 2000 – majoritatea regiunilor dezvoltate au o pondere covârșitor urbană (doar 2-5% rural)

D. Chirot - “oamenii au o inclinație înnăscută de a se plînge și de a susține că prezentul e mai rău decât trecutul”

În primele decenii ale sec. XIX - pentru Țările Române: - ”Europa” devine reperul civilizată / se deschide disputa între conservatori și reformatori / apare o nouă elită (”fiii boierilor” încep să studieze în Occident....) – cu alte valori dominante, cu alte interese.

↓

Începând cu 1830-1840 - problema modernizării devine principala temă de reflecție și acțiune a elitei politice românești pînă astăzi (”specificul național” – incipient acum / anunțînd ”marea dezbateră” din interbelic).

De ce sfîrșitul secolului XVIII ca debut al modernizării societății românești?

K.Hitchins (1996): anul 1774 marchează debutul unor schimbări fundamentale în Principate, deși nu are loc “nici o bătălie de proporții , nici o ruptură radicală cu trecutul” – și totuși acest an marchează o mare cotitură istorică:

- 1774 Rusia / Turcia - sfîrșitul unui război de 6 ani (Pacea de la Kuciuk – Kainargi) – prin care Rusia obține dreptul de a apăra Principatele împotriva încălcării autonomiei lor de către Imperiul Otoman = o diferențiere, precum și o fragmentare a puterii dominante = intervenție progresivă a Rusiei în Principate = subminarea puterii turcești.
- În aceeași perioadă se înființează primele școli domnești (Iași, București).
- În 1774 – ajunge domn al Țării Românești - Al. Ipsilanti (inițiind opt ani de reforme luminate) = inițierea reformelor politice.
- În 1779 – apare tipăritura - *Carte de rogaciuni* (redactată de către un călugăr român din Transilvania - tipărită în alfabetul latin, nu în cel chirilic) – afirmarea individualității etnice și a legăturilor organice cu Europa.
- => Importante mutații de mentalitate → Se deschide procesul *integrării* în Europa (“integrare”/ nu “occidentalizare” = act de adaptare/nu de imitare).

b. Consolidarea puterii modernizatoare (prima parte a sec. XIX - 1920)

Etapa începe cu anii 30 ai secolului XIX și e caracterizată de următoarele *trăsături*:

- apare o noua elită politică și intelectuală educată în Occident (care observă disparitățile și neconcordanțele cu realitatea “de acasă”) = propune o reconstrucție mentală radicală = apar noi ideologii, noi repere intelectuale,
- reformă instituțională profundă (“Ca și cum ar fi rușinos ca făceam parte din altă lume” - N. Djuvara).
- dominanța influenței franceze (pe filiera...rusă, la început, după Adrianopol) => “o extraordinara influența pașnică din partea unui stat străin” (N. Djuvara) – în așa măsură încât limba noastră, cea de zi cu zi, cuprinde în majoritate cuvinte de origine franceză / intelectualii încep să învețe, să vorbească aproape exclusiv franceza → tiparul lb. române moderne) – v. P. Eliade – abandonând tot leștul lingvistic greco-turcesc.// metamorfoze lingvistice și... instituționale => preluăm științele, filosofia, dreptul (și întreaga cultură occidentală) pe tipar francez // .
- Exemple:
 - ispravnicul -> prefect;
 - a chivernisi -> a administra;
 - zapciu -> jandarm;
 - vistieria -> minister al finanțelor.
- influența lingvistică este hotărâtoare în modelarea mentalităților = este infiltrată în felul nostru de a gândi și a simți.

Ex.: 1806-1812 (“Boieroaicele”- ”primele convinse”...) ...

Principalele *straturi de cultură* (N. Djuvara, p. 11)

a - “marii boieri” - au adoptat de la domnii fanarioți stilul de viață de la Constantinopol (mai mult turcesc decât bizantin = începând cu îmbrăcămintea și mobilierul, până la gusturile alimentare) // cultura lor era exclusiv grecească, iar moravurile pe care le asumau implicit erau extinse la boierii de țară, marii negustori, târgoveți / ca niște modele comportamentale influente.

D’Hauterive – “țăranul vorbește o limbă tot atât de curată ca și boierii” = în fapt era... invers: boierii vorbeau aceeași limbă cu țărani / nu au creat o limbă de cultură.

b). - "lumea de la țară" – rînduită după aceleași obiceiuri străvechi = datini și credințe dintr-un trecut practic imemorial (unele precreștine sau preromane);

- viața curgea în raport cu "depinderile vieții zilnice" (între "cîmp" și "acasă") într-o ordine a lucrurilor încremenită de veacuri.

c) – stratul de cultură dinamic, al unei minorități active – pune bazele guvernării raționale = va genera un fenomen profund de aculturație, care în răstimp de două generații va schimba major fața țării = începe un efort sistematic de codificare legislativă (inclusiv principiul separării puterilor devine operaționalizat).

- în cadrul acestui strat de cultură se consolidează o nouă concepție urbană și comercială, o nouă concepție despre viață și comunitate (deocamdată la nivelul elitei), în opoziție cu tradițiile rurale, aproape ancestrale.

- se nasc discrepanțe majore între nivelul material și cultural al elitei și poporul "tăcut", majoritar, rural, tradițional.

K. Hitchins ("Românii. 1774-1866") – apar *schimbări semnificative în structura socială*:

- marii boieri (stăpînitori ai pămînturilor) își văd puterea monopolistă subminată de diversificarea economică => se înmulțesc posibilitățile de ascensiune socială (care constituiau odinioară privilegiul exclusiv al clasei boierești).

- apare în germen o clasă mijlocie (negustori, oameni de afaceri, profesii liberale).

- crește numărul țăranilor înstăriți.

- se impune o nouă concepție despre comunitate, o noua imagine a "Țării": criteriul religios (vezi cazul mănăstirilor închinat la muntele Athos – de abia la mijlocul sec. XIX apare prima mănăstire românească la Athos) este substituit de cel etnic ("patria", „națiunea” devin noi cuvinte influente ale vocabularului elitei, dar și realități marcante).

- anii `30 (sec. XIX) = națiunea etnică = "datorie sacră" a elitei = devine *misiunea istorică* a mai multor generații.

- prin ↓

Contaminare + inițiativă = construirea unui proiect politic care va fi canalizat către *unirea Principatelor + independența*.

- secularizarea vieții publice românești -> idei iluministe, liberale, o moralitate autonomă, diferită de moralitatea religioasă (D. Barbu)
- diminuarea progresivă a rolului social-politic al Bisericii Ortodoxe.
- progresele în economie rămân în urma celor politice sau la nivelul mentalităților, conservându-se multe inerții (care funcționează în durata lungă istorică):
 - agricultura : organizată aproape feudal, cu mijloace înapoiate.
 - industria: incipientă – folosește pe mai departe sistemul breslelor.

Mai importantă este schimbarea *atitudinilor* față de investiție, risc, profit = se prefigurează un nou spirit întreprinzător (K. Hitchens) -> care va deveni principalul actor al progresului economic al sec. XIX românesc.

Se produce transferul puterii de la liderii tradiționali către noii lideri. Procesul se derulează pe parcursul mai multor generații: Ex. *Anglia (1649 - Carol I – 1832 - epoca Reginei Victoria)*, *Franța (1789-1848)*, *Țările de Jos (1795-1848)*, *Elveția (1798-1848)*, *Albania(1912-1925)*. La noi, sub presiunea ”arderii etapelor”, se formează o nouă elită – burghezo-liberală = care se consolidează între 1866-1918, în aceeași perioadă cu țări precum Irlanda, Islanda, Bulgaria, Serbia.

Kenneth Jowitt (Berkeley, California) - 1978/1991 - societatea românească se caracterizează prin:

- prăpastia dintre Romania urbană și cea rurală / sau ”abisul” ... cum îl numea C. Dobrogeanu-Gherea.
- copierea mecanică a instituțiilor liberale din Occident.
- viziunea unei “Romanii dependente de Occident” la nivelul imaginarului politic.

Acest *sindrom de dependență* e caracteristic țărilor mici / înapoiate - intrate tardiv în procesul de modernizare -> în care prioritară era rezolvarea problemei naționale, concomitent cu transformarea economică și socială = “trebuia început de peste tot și acționat în același timp”...

c. Transformarea economică și socială (1900/20- .../ proces nefinalizat)

Caracteristica dominantă = Statul = se arată a fi = principal agent al modernizării: ceea ce probează că lipsesc forțe sociale, politice, economice autonome // societatea este slabă, dezarticulată, lipsită de resurse de autonomizare.

Dificultățile Unirii – se datorează imperativului rezolvării urgente a mai multor *clivaje* succesive:

- între provincii cu tradiții politice diferite;
- economie (între Vest vs. Est);
- etnice (între români și 25% minoritari);
- între ”cei vechi ”(calificați drept ”corupți”, ”incompetenți”) / ”cei noi “ = generația ’27;
- religioase (între ortodocși și greco-catolici);
- între urban (în creștere continuă / numai între 1930-1941, ponderea urbanului sporește cu 14%/ în dauna ruralului) și rural;
- între elite și societate (în pofida apariției primelor strădani sistematice de apropiere = ex. Școala sociologică de la București, coordonată de D. Gusti)
- între modelele de dezvoltare (“europeniști” / ”tradiționaliști”)

Cel de-al doilea Război Mondial pune capăt brutal proiectului burghezo-liberal de modernizare a României.

d. Integrarea societății (din 1940 -.../ proces nefinalizat)

Modelul de modernizare propus de comuniștii romani (îndeosebi între 1948-1965) preia modelul stalinist de modernizare al anilor ’30 din URSS.

T. Gilberg - *Modernization in Romania since the Second World War* (1975/2009): elitele comuniste românești acționează print-un mixaj care combină întâlnirea dintre ideologie și transformările economice concrete ale societății, pe de o parte, și urgența simultaneității în atingerea obiectivelor modernizării:

- eliminarea (inclusiv fizică / Aiud, Sighet, Canal, ..., Pitești...) a vechilor elite;

- distrugerea proprietății private -> transformată în ”proprietate colectivă” (de stat);
- accelerarea urbanizării;
- *industrializarea* de proporții;
- “revoluția culturală” (după modelul maoist).

Toate aceste ”intervenții” produc mutații de proporții și sunt însoțite de o mobilitate socială considerabilă.

În cele din urmă este pus în mișcare un model reduționist, în care lichidarea înapoierii și ”împlinirea” modernizării => se realizează prin identificarea modernizării cu o singură dimensiune a procesului, și anume industrializarea // (ca și elita liberală interbelică), statul își asumă un rol dominant și se substituie întru-totul cu partidul = acest model stalinist de modernizare a înregistrat un eșec drastic.

Rezultatul este o societate descentrată, o succesiune de identități traumatice, difuze, instabile = NAȘTEREA OMULUI NOU = care trăiește pretutindeni, alături de noi și, în doze diferite, în fiecare dintre noi.